

Journal of Analytic Divinity
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jad>
E-ISSN: 2602-3792
7/1 (2023), 170-184.

Suskunluk Sarmalı Kuramının Bazı Kur'an Ayetleri Bağlamında Örneklendirilmesi

Exemplification of the Spiral of Silence Theory in the Context of Some Qur'anic Verses

Melek Feyza Zorlu

Lisans Öğr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
Undergraduate Student. Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Sciences,
Ankara, Türkiye.

E-posta: feyzazorlu7@gmail.com

ORCID ID: 0009-0009-6725-9491

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 12 Nisan/April 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 14 Haziran/June 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Haziran/June 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Yaz/Summer

DOI: jad.1281845

Cite as / Atıf: Zorlu, Melek Feyza. "Suskunluk Sarmalı Kuramının Bazı Kur'an Ayetleri Bağlamında Örneklendirilmesi". *Journal of Analytic Divinity*, 7/1, 2023, 170-184.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Melek Feyza Zorlu)

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Yazar Katkıları / Author Contributions: Veri Toplanması, Analizi ve Revizyon Melek Feyza Zorlu

Web: <http://dergipark.org.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com

Öz

Hayatını toplum içerisinde sürdüren insan, iletişim kurarak sosyallik kazanmaktadır. Sosyallığın kazanılması hem ikili hem de kitlesel iletişimlerin sağlıklı bir biçimde gerçekleşmesiyle meydana gelir. Kitlesel iletişim, tek yönlü gelişen bir süreci ifade eder. Vermek istediği mesajı kısa sürede büyük topluluklara ulaştırma niteliğine sahip olan kitle iletişiminde dair çok sayıda kuram geliştirilmiştir. Bu kuramlardan biri de Elisabeth Noelle Neumann'ın Suskunluk Sarmalı kuramıdır. Suskunluk Sarmalı; geliştiricisi tarafından deney tabii tutulmuş, kamuoyu kavramı ile yakından ilintilidir. Büyük bir kitle karşısında azınlığın içinde yer alan kimselerin kendilerini çeşitli sebeplerle ifade edememesi ve kalabalığın gölgesinde kalmalarını ifade eden bir kuramdır. Bu çalışmada Suskunluk Sarmalı kuramı, Kur'an-ı Kerim'de yer alan çeşitli kıssa ve ayetler ile ilişkilendirilip incelenmiştir. Çalışmanın amacı, Suskunluk Sarmalına sebep olduğu belirtilen an dört ana faktörün Kur'an-ı Kerim'de karşılıkları olabileceğini ileri sürmektir. Bu çalışmada doküman incelemesi tekniği kullanılmaktadır. Belirtilen amaç doğrultusunda öncelikle Suskunluk Sarmalı kuramı incelenmiş, daha sonra susmanın nedenleri arasında yer aldığı belirtilen a) toplumdan dışlanma tehdidi, b) toplumdan dışlanma korkusu, c) fikrini özgürce beyan etme arzusu ve d) genel kanaate uyum sağlama başlıkları açıklanmış ve sonrasında bunlar bazı Kur'an ayetleriyle anlam açısından ilişkilendirilmiştir. Sonuç itibarıyla Kur'an-ı Kerim'in, insanlara görüş ve inanç konusunda özgürlük tanıdığı, kalabalığı her zaman haklı görmediği tespitinden hareketle, suskunluk sarmalına sebep olduğu ileri sürülen sosyal kuşatmanın kişi tarafından aşılabileceğini anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, İletişim, Kitle İletişimi, Suskunluk Sarmalı, Kur'an

Abstract

Individuals who live in a community develop sociality through communicating. The effective execution of both bilateral and mass communication facilitates the development of sociability. Mass communication has a broader impact compared to bilateral communication and is characterized by a unidirectional process. Many theories have been developed on mass communication, which has the capacity to rapidly deliver the intended message to vast groups. The Spiral of Silence Theory by Elisabeth Noelle Neumann is one of these. Spiral of Silence is a theory that has been tested by its developer and is closely tied to the idea of public opinion. It states that individuals who are in the minority relative to a vast mass are unable to speak up for a variety of reasons and choose to remain in the shadow of the crowd. Spiral of Silence theory has been analyzed in this study by drawing parallels to various ayat and stories in the Qur'an. The aim of the study is to argue that the four main factors that are stated to cause the Spiral of Silence may have their equivalents in the Qur'an. In accordance with the stated objective, the Spiral of Silence theory was first examined, and then a) the threat of exclusion from society, b) the fear of exclusion from society, c) the desire to freely express one's opinion, and d) conforming to the general opinion, which are among the reasons for silence, were explained and discussed in light of Qur'anic ayat.

In conclusion, based on the determination that the Qur'an gives freedom to people in terms of opinion and belief and that he does not always see the crowd as justified, it has been

understood that the social siege, which is claimed to cause the spiral of silence, can be overcome by the individual.

Keywords: Sociology of Religion, Communication, Mass Communication, Spiral Of Silence, Qur'an.

Giriş

İnsanı diğer canlılardan ayıran önemli özelliği, kendini istediği şekilde ifade edebilme becerisine sahip olmasıdır. Kişi, düşüncelerini ifade ettiği ölçüde toplumda yer edindiğini düşünür ve fikirlerini dile getirirken özgür olmayı, görüşlerinin toplum tarafından onaylanmasını istemektedir. Kendini özgürce ifade edebilmesi için gerekli ortam ve şartlar sağlanmalıdır. İnsan, güvenliği bulunmayan ya da baskı altında hissettiği ortamda gerçek fikirlerini söylemekten kaçınabilmektedir. Konuşma yerine susma eylemi tercih edildiğinde, içinden çıkılmaz bir uyum sağlama ve savrulma halinin doğması kaçınılmaz olmaktadır (Kehya, 2018, 44).

İletişim, yaşadığımız sosyal düzlemi kavramak ve diğer insanlarla anlaşmayı sağlayan önemli sosyal gereklilikler arasında yer alır (Kehya, 2018, 42). Tanım olarak iletişim; duygu, düşünce ve bilgilerin zihne gelebilecek her yolla karşıya aktarılmasıdır. Kitle iletişim; bundan farklı olarak, birbirinden bağımsız insan topluluklarının örgütlenmiş bir kaynaktan iletilen haber, bilgi ya da uyarılara aynı anda toplu biçimde maruz kalmasıdır (TDK Sözlük). Zaman içerisinde iletişim ihtiyaçlarının gelişmesi, ivme kazanması, teknolojinin oldukça hızlı bir biçimde yol kat etmesiyle iletişim, kitlesel bir biçim kazanmıştır. Kitle iletişiminin diğer iletişim türlerinden ayırt edici özelliği tek yönlü bir süreç olmasıdır. Marshall'a göre iletişim, bir anlam oluşturma sürecidir. İletişim; şahsın iç iletişimi, kişiler arası iletişim, grup iletişimi, kitle iletişimi ve insan ötesi iletişim olarak beş farklı türde açıklanmaktadır (Marshall, 2009, 337). Dolayısıyla bireyin toplumda bilhassa günümüzde kitle iletişiminin bir parçası olduğu görülmektedir.

Kamuoyu kavramı da iletişimle irtibatlıdır. Kamuoyu kamusal düzeyde gözlemlenebilen durum ve davranışların onaylanması ya da onaylanmamasına işaret eden kavramdır (Marshall, 2009, 379). Kavram olarak ilk kez İngilizler tarafından halkın görüşü anlamında 18. Yüzyılda kullanılmıştır (Atabek, 2002, 224). Görüldüğü üzere 'kamu' ve 'oy' gibi tanımlanması karmaşık ve üzerinde tartışılan iki kavramın bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Tartışmalara ve tanım farklılıklara rağmen bu kavram, insanların zihninde genel anlamda 'herkesçe kabul edilen görüş' şeklinde yerleşmiştir (Noelle-Neumann, 1998, 84). Kamuoyu, bir bakıma toplum içerisinde birlik ve beraberliğin mevcut olduğunun göstergesi de sayılabilir.

Günümüz dünyasında medya ve kamuoyu kavramları birbirleriyle yakından ilgilidir. Genelde medya, özelde ise çevrimiçi medyanın kullanımının artmasıyla bir konu hakkında ortak görüş bildirme, karşıt görüş oluşturma gibi seçeneklerin daha kolay hale geldiği gözlemlenebilir. Bununla birlikte medya, birçok şey üzerinde etkili olduğu gibi kamuoyu belirleme, kanaati biçimlendirme konusunda da etkili bir unsurdur (Ayyıldız, 2021, 43).

Kitle iletişim, dönem içerisinde matbaanın bulunması, sanayi devrimi ve gelişen teknolojiye bağlı olarak yaşanan olaylar sebebiyle 19. ve 20. yüzyılda ivme kazanmış, dolayısıyla kitle iletişiminde dair yeni kuramlar meydana gelmiştir (Pazarbaş, 2013, 127).

Propaganda, enformasyon, bilişsel uyum, gündem belirleme, kültürel göstergeler ve ekme, bilgi gediği gibi modeller, kitle iletişimini oluşturan kuramlardandır. Nitekim kitle iletişim modelleri arasından ele alınacak olan "Suskunluk Sarmalı Kuramı", 1974 yılında Alman siyasetçi ve Bilim Kadını Elisabeth Noelle - Neumann tarafından ortaya konmuştur (Özçetin, 2021, 125). Bu çalışmanın konusu, Elisabeth Noelle - Neumann'ın "Suskunluk Sarmalı" kuramını Kur'an-ı Kerim'de yer alan çeşitli örneklerle ilişkilendirmektir. Buna bağlı olarak çalışmanın temel amacı suskunluk sarmalını bilimsel kaynaklar çerçevesinde ele alarak susmanın nedenleri arasında sayılan;

1. Toplumdan dışlanma tehdidi
2. Toplumdan dışlanma korkusu
3. Fikrini özgürce beyan etme arzusu
4. Genel kanaate uyum gösterme duygusu

Sebeplerini bazı Kur'an ayetleriyle anlam bakımından ilişkilendirmektir.

Bu araştırmada doküman inceleme tekniği ve karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle suskunluk sarmalına dair literatür birincil kaynaklardan incelenmiştir. Daha sonra elde edilen veriler bazı Kur'an ayetleri ve bu ayetlerin yorumlarıyla karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma verileri yorumlanarak yeni ve özgün bazı fikirler ileri sürülmeye çalışılmıştır. .

1. Bir Kuram Olarak Suskunluk Sarmalı

Alman siyaset bilimci Elisabeth Noelle Neumann, 1965 yılında ülkesinde yapılan seçimleri bir siyaset bilimci olarak yakından incelemeye alıp oy kullanan kitlenin hangi partiyi tercih edeceklerini araştırmıştır. Seçimin ardından yaptığı çıkarımlar, onu bir kuram geliştirmeye yönlendirmiş ve sonuç olarak 1974 yılında Suskunluk Sarmalı (Spiral of Silence) kuramını ortaya koymuştur (Güngör, 2020, 379). Bu kuramı geliştirmesinin altında kendi hikayesinin, gençlik yıllarındaki yaşanmışlıkların ve özellikle Nazi döneminde yetişmiş olmanın getirdiği izlere rastlanmaktadır (Kehya, 2018, 45).

Elisabeth Noelle Neumann, Almanya'da gerçekleşecek olan söz konusu seçimden yaklaşık iki hafta önce verdiği röportajda katılımcı partiler arasından Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin (SPD) kazanacağını düşündüğünü ifade ederken seçim akşamı gerçekleşen cemiyette Hıristiyan Demokrat Birliği'nin (CDU) kazanmasının daha muhtemel olduğunu düşünmüş ve %49.5 gibi bir oranla CDU'nun seçimi kazanacağına dair tahminini ortaya koymuştur. Cemiyette yer alan insanlar bu duruma hem şaşırmış hem de öfkelenmişlerdir. Sonuç olarak SPD karşısında CDU'nun oy yüzdesini artıran unsur, genel kaniya uyum sağlayan yüzer-gezer oy etkisi olmuştur. Seçim sürecinin başından itibaren iki partinin tahmini oy dağılımı baş başa ilerlerken zamanla SPD'den yana beklenti gözle görülür ölçüde düşüş yaşamıştır. Oy kullanan kitlenin %3-4'lük kısmı 'akıntıya kapılmışçasına' tıpkı diğerleri gibi, çoğunluk tarafından kazanılacağı düşünülen parti için oy kullanmıştır (Noelle-Neumann, 1998, 28).

Seçim sonuçları ve yapılan gözlemlere bakıldığında, Neumann'a göre özgüveni düşük ve siyasete ilgisiz insanların diğerlerine göre son anda tavır değiştirebildiği görülmüştür. Son anda gerçekleşen karar değişikliğinin altında çeşitli sebepler bulunmaktadır. 'Diğer kurtlarla birlikte uluma' arzusu, insanı inandığı ya da düşündüğü şeyden vazgeçirip çoğunluk safına ulaştırabilir (Noelle-Neumann, 1998, 32).

Suskunluk Sarmalı teorisinin temelinde de bu süreç yatmaktadır. Suskunluk Sarmalı bir tamlama olarak ele alındığında susmak ve sarmal kelimelerinden oluştuğu görülür. Konuşmaktan kaçınmak anlamına gelen susmak ve içinden çıkılmaz durum olarak tanımlanan sarmal ("TDK Sözlük"), kuramın içeriğini yansıtmaktadır. Bir diğer ifadeyle Suskunluk Sarmalı, bir konu hakkında ifade edilmek istenenleri çeşitli sebeplerle söyleyemeyip suskunluğun birbirini takip etmesi, bu takip süreci sonucunda da sessiz kalma hali olarak tanımlanmaktadır (Kehya, 2018, 43). Suskunluk Sarmalı, toplumun genel kanaatinin kendi görüşünden farklı olması sebebiyle, kişinin mevcut fikrini 'insanlar ne der?' 'çevrem nasıl karşılar?' gibi endişelere kapılarak rahatlıkla belirtememesi ya da kendi fikrinin hatalı olduğu düşüncesine kapılmasıdır (Yumlu, 1994, 102). İnsanın toplumsal bir varlık olduğu olgusundan hareketle, kişinin kendini/düşüncelerini toplumdan soyutlayamadığı söylenebilir. Dolayısıyla kişinin sosyal çevresi ve onların görüşleri insanlar için önem arz etmekte ve kişiler kendi düşüncelerinin, sosyal çevresi tarafından aykırı olarak nitelendirilmesinden rahatsız olmaktadır. Çünkü çoğunluk adeta güvenli bölgedir. 'Yüksek sesle' söylenenlerin doğru ya da yanlış olmasına bakılmaksızın toplumda egemen görüş haline gelmesinin altındaki sebeplerden birinin de bu olduğu düşünülebilir (Noelle-Neumann, 1998, 30).

İnsanlar hayata ya da farklı konulara dair fikirlerinin diğer insanlar tarafından da düşünüldüğünü, yalnız olmadığını ve kendi fikrinin kalabalıklara uyum sağladığını görüp onaylandığında düşüncelerini çok daha rahat, tereddütsüz bir şekilde ifade etmektedir. Eğer kişi hiç kimse tarafından benimsenmemiş ya da çok küçük ve güçsüz bir grup

tarafından benimsenmiş bir grubun düşüncesine sahip olduğunda susmayı, görüş belirtmemeyi yahut toplumdaki sınırları tercih etmektedir. Bu noktada kişi, etrafındakilere bakarak insanların hangi söylem ve fiillerden uzak durduklarını gözlemleyerek bulunduğu çevreden dışlanıp dışlanmayacağı çıkarımını yapabilmektedir (Noelle-Neumann, 1998, 17). Düşüncenin onaylanmayacağı yerde gerçekleşen susma davranışı, insana güvenli bir alan sağlama konusunda yardımcı olabilmektedir. Nitekim Erving Goffman'ın damga kuramında da olduğu gibi kişi, toplumsal damgalanmanın bir sonucu olarak benlik algısını, düşünce ve davranışlarını içinde bulunduğu topluma göre şekillendirmeyi tercih eder (Heffernan, 2006, 143).

Susma davranışının altında hem psikolojik hem de sosyolojik anlamda çeşitli nedenler yatmaktadır. Egemen görüşe dahil olmayan bireyler, cezalandırılma, ortamdaki uzaklaşma, dışlanma ya da menfaatin ortadan kalkması ihtimali gibi endişelere kapılabilmektedirler (Boz, 1999, 47). Suskunluk Sarmalı Kuramı; bireysel görüşlerimizin esasında diğer insanların fikir ve görüşlerinden bağımsız olmadığını ifade eden, altında ise sosyo-psikolojik düşüncenin bulunduğu varsayımlarından oluşur (McQuail - Windahl, 2017, 151). Bu nedenler kuram sahibi olan Neumann tarafından dört ana maddede ortaya konmuştur.

1.1. Toplumdan Dışlanma Tehdidi

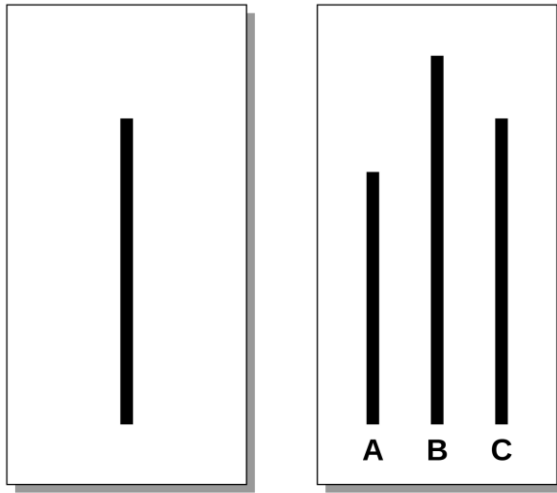
Bir toplumun bütünlüğünün korunması için ahlaki, hukuki ve sosyal anlamda uyulması gereken kurallar mevcuttur. Tüm bunların herkes tarafından problemsiz ve senkronize olmuş biçimde sürdürülmesi ise oldukça zordur. Dolayısıyla toplum içinden belli bir kesim düzeni sağlamak yönünde inisiyatif alırken bir kısmı yönetilmek, uyum sağlamak durumundadır (Noelle-Neumann, 1998, 67). Yönetilen kesim, toplum tarafından ötelenmemek adına kimi zaman istemedikleri durumları görmezden gelmektedir. Birey, kendi fikrini ya da davranışını öne sürmediği ve diğer insanlar sebebiyle mevcut durumu anlayışla karşıladığı takdirde Suskunluk Sarmalı hayat bulmuş olmaktadır (Şahin, 2017, 2).

Tehdit, bireylerin kendi konuları ve statüleri gibi şahsi konuları ilgilendiren alanlarda zarar görebileceklerine dair kaygı duyması; kişilerin bireysel ve toplumsal alandaki tutumlarına yakından etki eden bir unsurdur. Bireylerin, hayata dair pek çok hedeflerine varamama endişesine sebep olan durumlar, kendi içlerinde varlığını sürdüren tehdit duygusunun güçlenmesine yol açar. Bu tehdit algısı da bir döngü şeklinde bireylerin hedeflerini gerçekleştirmesine engel olan çift taraflı bir durum ortaya koyar (Korkmaz, 2017, 482). Böylelikle herhangi bir tehdit durumu söz konusu olduğunda birey, kendini ve toplumdaki yerini korumak adına çoğunluğa uyum sağlayarak hareket etme eğilimine sahip olabilir (Goffman, 2022, 160).

1.2. Toplumdan Dışlanma Korkusu

Toplumsal bir varlık olan insan yaratılışı gereği bulunduğu çevreden dışlanma korkusu duyar. Korku, bir tehlike yahut tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygıyı ifade eder (TDK Sözlük). Korku dışarıdan alınan uyarıcılar ile ilgili değil bireyin kendi içerisinde hissettiği tehlike düşüncesinden ortaya çıkan bir duygudur. Korkunun tehditten ayrılan yönü, korkunun dış etkenlerden bağımsız olmasıdır (Gençöz, 1994, 9). Toplum tarafından dışlanma korkusunun altında yatan temel sebep varoluşsal bir sorun olsa da, kişinin statüsü diğer önemli nedenler arasında yer alır (Noelle-Neumann, 1998, 81). Kişi, var olan statüsünü korumak yahut onu kaybetmemek adına bulunduğu ortama ayak uydurma, politik olma, makama göre muamelede bulunma gibi davranışları sergileyebilmektedir. Kişinin kendisini, statüsünü koruyabilecek kapasitede olan bireylerden farklı görüş ya da davranış sahibi olması (bunu kasıtlı olarak tercih etmesi) Suskunluk Sarmalı'na dahil olan bir tutumdur (Noelle-Neumann, 1998, 66).

1953 yılında sosyo-psikolog Solomon Asch tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde elliden fazla uygulanan bir deneyin raporu yayınlanmıştır. Buna Asch deneyi yanında 'uyum deneyi' de denilmektedir. Gerçekleştirilen deneyde, deneklerden beklenen üç farklı uzunluğa sahip olan çubuktan hangisinin verilen örnekteki çubuğa benzer uzunlukta olduklarını söylemeleriydi. Örnek çubuk, verilen üç çubuktan yalnızca biriyle eşit uzunlukta idi.

Şekil 2. Asch Deneyi (Noelle-Neumann, 1998, 64)

Her defasında deneye 8-10 kişi arasında katılım sağlandı. İlk ve ikinci denemede deneklerin tamamı doğru çubuğu gösterdikten sonra deney başkanı ortam değişikliğine gitti ve bariz şekilde kısa olan çubuğun örnek çubukla benzer olduğunu ifade etti. Sonuç itibarıyla her 10 denekten 2'si doğru olduğunu düşündüğü fikrini sonuna kadar

savunmaya devam etti. 2'si, 10 deney arasında sadece 1 ya da 2 deneyde çoğunluğa uydu. Deneklerden beklenen oldukça basit olsa da her 10 denekten 6'sı kalabalığın, yani kısa çubuğun örnek çubukla aynı olduğu bariz biçimde görülen yanlış görüşü kendi düşüncesiymiş gibi asistanlara sundu (Asch, 1952, 223-225). Bu deneyden hareketle, insanların doğru olduğunu somut bir şekilde gördükleri halde kendi fikirlerini söylememesinde diğer insanların görüşlerinin oldukça büyük bir etkisinin olduğu söylenebilir (Noelle-Neumann, 1998, 65). Neumann'a göre çoğu insan, önemsiz konularda dahi çoğunluğun yanılmayacağını düşünerek hareket etmektedir.

1.3. Fikrini Özgürce Beyan Etme Arzusu

Birey, kendine yakın görüşleri hissettiği ortamda kendini açıklar ve görüşlerini sansürsüz ifade eder. Halbuki 'ifade özgürlüğü' olarak adlandırılan yasal hakka dayanarak birey, yalnızca destek bulabileceği ortamlarda kendini ifade etmek yerine bunu bir yaptırıma maruz kalmadan her yerde yapabilmelidir (Aybay, 2006, 17). Ancak egemen görüş ya da kamuoyu dediğimiz kavram kimi zaman bireyin kaygılardan uzak bir biçimde kendini ifade etmesini engelleyen bir unsur olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bulunulan toplum içerisinde bireyin görüşüne benzer görüşler bulunmadığı durumda kişi kendini ortamdaki soyutlamaya başlayarak susma eğilimi göstermeye yatkın olur. Yargılandığı, destek göremediği ya da onaylanmadığı noktalarda kendini özgürce ifade edememesi onu Suskunluk Sarmalına dahil eder (Şahin, 2017, 3). Ancak Neumann'a göre, toplumu değiştirebilecek olan kişiler dışlanmaktan korkmayanlar yani fikrini ortam ve kalabalıklardan bağımsız bir biçimde ifade edebilenler olacaktır (Noelle-Neumann, 1998, 162).

Suskunluk Sarmalı, bireyin kendini çeşitli sebeplerle ifade edememesiyken Suskunluk Sarmalı'nın kırılması, bireyde özgürlük düşüncesinin oluşması ve yayılmasıyla gerçekleşmektedir. Bu noktada sarmalın kırılması, bireyler için önem arz eder. Kişi korku ortamından uzaklaştığı takdirde fikirlerini özgürce ifade eder ve korku yerini özgürlüğe bırakır. Kendini özgür hissedenden birey, hangi toplum içerisinde olursa olsun görüşlerini ve inandığı değerleri beyan etmede daha rahat ve çekincesiz davranabilmektedir (Ayyıldız, 2021, 43).

1.4 Genel Kanaate Uyum Gösterme Duygusu

İnsan, içinde barındırdığı güven duyma güdüsü sebebiyle, nicel olarak daha kalabalık olan grupta bulunma ihtiyacı hisseder. Neumann bu durumu diğer canlı türlerinde yapılan gözlemler sonucunda ortaya çıkan durum ile analogi yaparak aktarmıştır. Kurtların koro halinde ulumasından yola çıkarak dışlanmanın kişi için ölüm anlamına gelebileceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla ona göre hayatta kalmak, genel kanaate uyumla yakından ilişkilidir (Noelle-Neumann, 1998, 122).

Kişi, azınlıkta kaldığında kendisinin hatalı yahut yanlış olduğu sonucuna varıp fikirlerinin dikkate alınmayacağını düşünür ve şahsi düşüncelerini gizler. Ancak kalabalık bir grup ile hareket ettiğinde, onlarla düşünsel anlamda aynı paydada bulduğunda kendini korkusuzca ifade eder. Kendisini bir gruba ait hissedene bireyler, kalabalık içinde bulunmanın getirisi ile yenilmez bir kuvvet hissine sahip olur (Le Bon, 2022, 33). Kişiler çoğu zaman çoğunluğun güvenli alanında kalmaya meyillidir (Çakıcı, 2007, 153). Ancak azınlık kesimde yer alanların, kendilerini çekinmeksizin ifade etmesi sonucunda Suskunluk Sarmalı bir kırılma yaşayabilir. Yaşanan bu kırılma ise toplumu derinden etkileyen değişimlere yol açabilir (Aras, 2019, 72).

Genel kanaate uyum gösterme duygusu çevreden kabul görmeye yönelik, doğal bir duygudur. İslam dininde Allah'ın buyruk ve kullarından istemiş olduğu ahlaki değerlere bakıldığı takdirde, çoğunun toplumsal anlamda sorumluluklar ve beklentiler olduğu görülmektedir (Güngör - Şahin, 2017, 29). Çeşitli durumlarda kişi ya da kişiler, kalabalıkta var olma güvenine sahip olmak ve zarar görmemek adına kendine ait olmayan düşünce ve inançlara sahipmiş gibi davranabilmektedir.

2. Kur'an'dan Örneklerle Suskunluk Sarmalı

2.1 Sarmalın Oluşması

İnsan, karşısına çıkan durumlar karşısında kendi normalinden farklı refleksler gösterebilmektedir. Düşünce, görüş ve inançlarını kalabalık karşısında çeşitli sebeplerle gizlemeyi tercih ettiğinde sarmalın oluşmaya başladığı ifade edilebilir.

Farklı toplumların tarihine bakıldığı takdirde, dışlanma tehdidi oluştuğunda toplumların göç etmeye başvurduklarını ya da toplumdan dışlanmamak adına kendi yaşayış ve kültürlerini geride bıraktıklarına dair örnekler görülebilir (Çapçioğlu, 2018, 598). Yaşadıkları olaylar karşısında bu gibi toplumsal hareketi içeren örnekler Kur'an-ı Kerim'de de rastlanmaktadır. Nitekim Kur'an'da yer alan (*Kur'an-ı Kerim Meâli*, 2015, ez-Zuhruf 43/54) Firavun ve kavmi arasında gerçekleşen olay örnek verilebilmektedir. Mısır'ın hakimiyetini elinde bulunduran Firavun, bulunduğu siyasi konum ve gücünü insanların önüne sürerek halkın 'aklını çelmiştir'. Firavun, kavmini küçük düşürmesine rağmen kavmi ona boyun eğmiş ve durumu kabullenmiştir. Dolayısıyla halkın gücün ve çoğunluğun yanında yer almasıyla birlikte Suskunluk Sarmalı hayat bulmuştur denilebilmektedir.

Peygamber kavramı, bizzat Allah'ın görevlendirmesi ile insanları tevhide ve doğru yola çağırın, toplumda yol gösterici olan, söz ve davranışlarla beraber yaşayış biçimleriyle de örneklik gösteren elçileri ifade eder. Aynı zamanda peygamberler topluma getirdikleri itikadi, hukuki ve ahlaki hükümleri şahsi hayatlarında da uygulamakla vazifelendirilmişlerdir (Özkök, 2021, 45). Hz. Nuh, insanları gizliden, açıktan, gece ve gündüz her şekilde deneyerek Allah'a inanmaya davet etmiştir (Nûh 71/5-9). Kuran'da Hz.

Nuh'un 950 yıl insanlar arasında peygamber olarak bulunduğu (el-Ankebût 29/14) ve kavmini Allah'a inanmaya davet ettiği (Yûnus 10/71; Hûd 11/25-26; eş-Şuarâ 26/106-110) açıkça ifade edilmektedir. Ancak toplumda Hz. Nuh'a iman eden insan sayısı oldukça az olmuştur (Hûd11/40). Hz. Lut, Allah'tan gelen ilahi buyrukları insanlara yıllarca anlatmış ve onları yanlışları konusunda ikaz etmiş olmasına rağmen Sodom halkı içinde yalnızca bir ev ona iman etmiştir (ez-Zâriyât51/36, el-Kamer 54/34, el-Ankebût 29/26). Nitekim Hz. Peygamber örneğinde de durum böyledir, O vahyi tebliğ etmeye başladığında bunu gizliden ve yakın çevresine yapmıştır (eş-Şuarâ26/214-215). Bu ayetten hareketle Hz. Peygamber en yakın akrabalarından olan amcası Ebu Leheb'i İslam'a davet etmiştir. Ancak Ebu Leheb, yeğenin bu davetine karşılık olarak onu atalarının, geleneğinden, dininden döndürmeye çalıştığını ifade etmiş ve Hz. Peygamberin davetini reddetmiştir (Tebbet 111/1-3). Ebu Leheb, kavmine ve atalarına bağlı bir kimse olduğu için ona karşı sunulan bu daveti bir tehdit unsuru olarak algılamış ve kendi kavmi arasından sıyrılmaktan korkmuş olması oldukça muhtemeldir. Hz. Peygamberin yanında bulunduğu takdirde putperestlikten vazgeçmiş olması gerekecektir ki bu vazgeçiş, onu kavminden yani güvenli alanından ayıracaktır. Güvenli alandan sıyrılmayıp korku ve endişeyle görüşlerini ifade edememek kişilerin Suskunluk Sarmalı'na dahil olduğunun bir göstergesi sayılabilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de geçen 'cuhud' kelimesi, ikrarın karşılığı olarak bilerek inkar etmek anlamına gelmektedir (Ulutürk, 1986, 218). Hz. Musa ile sihirbazlar arasında geçen olayda Firavun ve ona tabi olmuş kimseler, Hz. Musa'nın mucizesine şahit olmalarına ve diğerlerinin akın akın Hz. Musa ile onun Rabbine iman etmelerine rağmen gurur ve kibirlerinden geri adım atmamaları inkâr etmişlerdir (en-Neml 27/14). Gerçekleşen mucizenin ise sihirden ibaret olduğunu öne sürmüşlerdir (Karaman 4/2017, 185-186). Mevcut statülerini korumak adına cuhud eden Firavun ve önde gelen adamları, gördükleri somut şeyler karşısında dahi inkâr etmekten ve görüşlerinden vazgeçmeyerek Suskunluk Sarmalı içerisinde yer etmişlerdir.

2.2 Sarmalın Kırılması

Suskunluk Sarmalı'nın kırılması ise çoğunluğun kabullendiği görüş ve inanca karşı kişinin kendini özgürce ifade ederek, korku ve tehditlerden uzak bir biçimde hâkim görüşün karşısında yer alması olarak nitelenebilir.

Kur'ân'da yer alan Hz. Musa kıssasında (Tâhâ 20/56-76) Hz. Musa, Firavun ve sihirbazlar arasında gerçekleşen olayda toplumsal göç örneği yer almaktadır. Firavun, Hz. Musa'nın sihir ile onları buldukları ülkeden çıkarmaya çalıştığını düşünmüş ve bu yüzden ona "Bizi yaptığın büyü ile yurdumuzdan çıkarasın diye mi geldin, Ey Musa?" (Tâhâ 20/57) sorusunu yöneltmiştir. Ardından Hz. Musa ile karşılıklı bir anlaşmaya varılmış ve sihirbazlar ile Hz. Musa arasında gerçekleşecek olan olayın sonucuna göre toplumsal bir göçün gerçekleşmesi üzerinde karar kılınmıştır. Sihirbazlar, sihirlerini

ortaya koyduktan sonra Hz. Musa'nın sağ elindeki asayı yere atmasıyla gördükleri karşısında tüm görüş ve inançlarından vazgeçmiş, Hz. Musa ve rabbine iman etmişlerdir. (Tâhâ 20/70) bu olay neticesinde sihirbazların iman etmeleri, görüşlerinden vazgeçmeleri sebebiyle sarmalın kırıldığı anlamına da gelmektedir. Ayetler ele alındığı takdirde Allah, kullarının doğru olana iman etmiş olmasını istese de onlara karşı herhangi bir inancı kabul ya da reddetme konusunda bir zorlaması olmadığı ve insana özgür irade bahşettiği görülmüştür (Şahin, 2015, 547).

Hz. Peygamber'in vahyi tebliğ etme süreci aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Vahyin ilk dönemleri yapılan davet, gizli bir şekilde gerçekleşmiştir. O vahyi tebliğ etmeye başladığında toplumun açıktan davete hazır bir yapıya sahip olmaması sebebiyle bunu gizliden ve yakın çevresine yapmıştır (eş-Şuarâ 26/214-215). Aynı zamanda içinde yaşanan toplum, baskı unsurlarını da barındırmaktadır. Bu durumda Müslümanlar gizli davet döneminde Suskunluk Sarmalı'na dahil olan grubu temsil etmektedir. İlerleyen süreçte Müslümanların sayısının artması, toplum içinde itibar sahibi kişilerin Müslümanların yanında olması ve kamuoyunun Müslümanların lehinde gelişmesi açıktan davet dönemine kapı aralamıştır. Gelen ayetlerle Hz. Peygamber'in davetini toplumun her kesimine karşı açıktan yapması emredilmiştir (el-Hicr 15/94). Kamuoyunda güçlenen Müslümanlar, mevcut düşünce ve inanç sistemine karşı durarak suskunluk sarmalını kırmış, toplum içinde görüş ve inançlarını özgürce beyan etmiştir.

Her insanın yapısının farklı olması sebebiyle toplumsal durumlardaki tutumları da mevcut yapılarına göre değişkenlik gösterir. Bazı insanlar kendilerini özgürce ifade ederken bazıları düşüncelerini dile getirme konusunda çekimser davranabilir. Bu farklı tutumların örneklerine Kuran'da da rastlanmaktadır (el-Kehf 19/14, el-En'âm 6/80, el-Hucurât 49/14). Ashâb-ı Kehf, Kur'ân'da yer alan Kehf suresine ismini vermiş olan küçük bir topluluğun adıdır. Kur'ân'da Kehf, 'mağara' anlamına gelirken Ashâb-ı Kehf 'mağaraya sığınanlar' anlamında kullanılmaktadır (Karaman, 4/2017, 538). Ashâb-ı Kehf, Hıristiyanlığın ilahi buyruklarını yerine getirmediği, bunun yerine putperestliği tercih eden insanların bulunduğu bir toplumda Allah'a iman eden küçük bir grup gençti. Dönemin Rum Kralı Dekyanus, Allah inancı olan kimseleri bir araya getirip onları işkenceye tabi tutuyordu. Dekyanus, hizmetinde bulunan kişilerin ihbarı üzerine Ashâb-ı Kehf'in yaşadığı şehre gelerek onlara putperest olmalarını teklif etti (et-Taberi, 1995, 9/254-255). Bunun üzerine iman etmiş gençler "Biz alemlerin rabbi olan Allah'tan başkasını tanımıyoruz. Ondan başkasına ibadet etmeyiz. Dilediğini yap." (el-Kehf 19/14) dediler. Kıssanın buraya kadar olan kısmı ele alındığında, Ashâb-ı Kehf'in hiçbir durum karşısında inanç ve görüşlerinden vazgeçmediği görülmektedir. Hıristiyanlığın yozlaştığı ve kralın inananları 'sadece inandıkları için' öldürdüğü bu dönemde, Ashâb-ı Kehf toplumsal korku ve endişelerden uzak bir biçimde düşüncelerini kralın kendisine cesurca ifade etmiştir.

Nitekim sergilemiş oldukları bu tutum, onların Suskunluk Sarmalı'nı kırdığını göstermektedir.

Kur'ân'da genel kanaate uyum konusunda insanları düşünmeye yönelten ifadelere rastlanmıştır (el-A'râf7/163-167). Ashâb-ı Sebt olarak geçen kıssada, Yahudi bir kavme gönderilenler ve onların gönderilenler karşısındaki tutumları anlatılmaktadır. Yahudilerin inancı gereği, kutsal gün olarak kabul edilen Şabat günü (cumartesi) tatildir ve çalışmaları, dolayısıyla avlanmaları da yasaktır (*Kutsal Kitap:Tevrat* - Andaç Yayınları, 2015), Çık. 20:8-11. İnsanların her gün avlanıp sadece cumartesi günü avlanmamaları sebebiyle balıklar, cumartesi günleri daha sık sahile gelip yüzeye yaklaşırlarken insanların çalışma günlerinde derin yerlerde yüzer, böylece insanların avlanmaları zorlaşırdı (el-A'râf 7/163). Bu durum karşısında Yahudiler ne yapacaklarını şaşırılmış, kararsız kalmışlardır. Cumartesi günleri adeta bir imtihan olarak sahile gelen balıklar karşısında üç farklı görüş ve tutuma ayrılıp gruplaşmışlardır. Kişisel menfaatleri ön planda tutan insanlardan oluşan ilk grup, cumartesi günü sahile gelen balıkları orada avlamış hem ilahi buyruklarına hem de kendi yaşam biçimlerine, görüşlerine karşı bir tutum sergilemişlerdir. İkinci Yahudi grubu, inançlarına ve düşüncelerine bağlı kalarak onlara dokunmamış, cumartesi günü avlanmamışlardır. Bir diğer grup, hem Hz. Davud'a verdikleri söze itaat edip ilahi buyruğa karşı gelmezken hem de avlanana karşı bu tutumlarının yanlış olduğuna dair fikir ve inançlarını açıkça dile getirmişlerdir (Karaman, 2/2017, 613-614). Suskunluk Sarmalı Kuramı ele alındığı takdirde ilk grubun, kamuoyunun karşısında pozisyon aldığı görülür. Çoğunluğun inanç ve görüşlerine aksi şekilde hareket edip kalabalığın gölgesinde kalmayarak Suskunluk Sarmalı'nı kırmışlardır.

Sonuç

Kur'ân-ı Kerim, çeşitli toplumlardan ve onlara önderlik yapan peygamberlerden örnekler sunarak insanlara iletişimin farklı boyutlarını sunmuştur. Çalışmada geçtiği üzere insan, seçimleri ve tercihleri konusunda özgür bırakılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de susmak eylemi övülürken fikrini söylemeye olumsuz bakılmamıştır yahut kendini ifade etmeye olumlu yaklaşılırken susmak, olumsuz karşılanmamıştır. Kur'ân, insanların 'gücü barındıran kalabalık doğrudur, azınlık hatalıdır' gibi bir çıkarımla hareket etmesini hatalı bulmaktadır. Bununla beraber doğru ve yanlış konusundaki tutumlara yönelik pek çok örneklik içeren ibareye yer verilmiştir.

Kur'ân perspektifinden iletişim, kimi zaman tek kimi zaman çift yönlü bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın toplumla olan iletişimi sosyal yaşantısında önemli bir konuma sahip olduğu için bu iletişimi doğru bir biçimde kurmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla toplumdan dışlanmak, kişi için bir korku yahut tehdide yol açabilmektedir. Toplumdan dışlanmamak adına genel kanaate uyum sağlama güdüsü pek çok insanda mevcutken fikrini özgürce ifade eden insanların azınlıkta olmadığı Kur'ân'a bakılarak söylenebilmektedir. Kıssalar ele alındığı takdirde insanlar, peygamberlerin getirdiği ilahi

vahye inanıp inanmamak konusunda tercih hakkına sahip olsa da inanmamanın sonucundaki yaptırım, Allah tarafından bildirilmiştir. Nitekim her peygamber, vahyin ilk dönemlerinde toplum içerisinde her zaman farklı bir ses olarak görülmüştür. Bu da onların genel kanaate aksi yönde olsa da görüş ve inançlarını cesurca ifade ettiklerini göstermektedir. Peygamberlere uyum sağlayıp ilahi vahye tabi olanlar Allah tarafından müjdelendirilmiştir. Ancak bunun yanında inanmamanın karşılığının olduğu da ifade edilmiştir. İnsanların cezalandırılmamak adına genel kanaate uyum sağlaması ve çoğunluğa dahil olması muhtemel bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı mizaçlara sahip insanlardan oluşan toplumların varlığı Kur'ân'î açıdan olağandır. Bu durum, Kur'ân-ı Kerim'in tek tip bir toplum inşa etmeyi hedeflemediğini göstermektedir.

Sonuç olarak hitabı çağlar üstü ve evrensel olan Kur'ân, azınlık ve çoğunlukların toplumsal hadiseler karşısındaki tutumunu gerek peygamberler gerekse kavimler üzerinden örnekler ile aktarmaktadır. Modern bir kuram ve yaklaşım olan Suskunluk Sarmalı ise özü itibariyle çoğunluk ve azınlık arasındaki söylemsel farklılığın mahiyetine işaret etmektedir. Kuramın ortaya koymuş olduğu paradigma, Kur'ân'daki toplumsal olayların sosyolojik boyutu incelenirken, değerlendirme aracı olarak üzerinde durulabilir. Kur'ân'a göre suskunluk sarmalına dahil olmaya yahut olmamaya dair gerekli olan yaklaşım, bağlam ve duruma göre farklılık göstermektedir. Nitekim Kur'ân'ın nüzulünden günümüze kadar geçen zaman diliminde hem birey hem de toplum psikolojisinde önemli değişiklikler yaşanmış, dolayısıyla insanların ve toplulukların durumlar karşısında verdiği refleksler de farklılaşmıştır.

Kaynakça

- Altuntaş, Halil - Şahin, Muzaffer. *Kur'an'ı Kerim Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Aras, Akın. "Sosyal Medyada Sessizleştirme: Üniversite öğrencileri üzerinde bir uygulama", 26.
- Asch, Solomon E. "Effects Of Group Pressure Upon The Modification And Distortion Of Judgment". *Swarthmore College*, 450-501.
- Atabek, Nejdet. "Kamuoyu, Medya ve Demokrasi" 19 (2002), 223-238.
- Aybay, Rona. *Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 1. Basım, 2006.
- Ayyıldız, Melike. *Sosyal Medya Temelinde Suskunluk Sarmalı Kuramının LGBTİ+ Kavramı Üzerinden İncelenmesi*. İstanbul Arel Üniversitesi, 2021.
- Boz, Hayati Avcı. "Kitle İletişim Araçları ve Suskunluk Sarmalı" 32/1 (1999).
- Çakıcı, Ayşehan. "Örgütlerde Sessizlik: Sessizliğin Teorik Temelleri ve Dinamikleri" 16/1 (2007), 145-162.

- Çapcıoğlu, İhsan vd. "Göç Olgusunun Dini ve Toplumsal Yansımaları/ Kur'an'daki Atıflar Bağlamında". *Journal of History Culture and Art Research* 7/5 (2018), 596-605.
- Gençöz, Tülin. "Korku: Sebepleri, Sonuçları Ve Başetme Yolları". *Kriz Dergisi*, 009-016.
- Goffman, Erving. *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. Ankara: Heretik, 7., 2022.
- Güngör, Nazife. *İletişim, Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 5., 2020.
- Güngör, Özcan - Şahin, Harun. "Sosyolojik Kur'an Okumalarının İmkânı". *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*.
- Heffernan, Kristin. "Social Work, New Public Management and the Language of 'Service User'". *The British Journal of Social Work* 36 (2006), 139-147.
- İbn Kesir, İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer. *Tefsirü'l-Kur'ani'l-azim*. 8 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1992.
- İlhan, Hasan. *Tevrat*. Ankara: Andaç Yayınları, 2015.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Basım, 2017.
- Kehya, R. Özgün. "Çevrimiçi Medya ve Suskunluk Sarmalı". *SDÜ İFADE* 1/1 (01 Ocak 2018), 42-61.
- Korkmaz, Abdullah. "Tehdit Algısının Sosyal Hareketlere Etkisi" 55 (2017).
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri - Bozkurt, Nebi. "Medine". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/305-311. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Le Bon, Gustave. *Kitleler Psikolojisi*. İstanbul: Say Yayınları, 5. Basım, 2022.
- Marshall, Gordon vd. *Sosyoloji Sözlüğü*, 2009.
- McQuail, Denis - Windahl, Sven. *İletişim Modelleri; Kitle İletişim Çalışmalarında*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 4. Basım, 2017.
- Noelle-Neumann, Elisabeth. *Kamuoyu, Suskunluk Sarmalının Keşfi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1., 1998.
- Özçetin, Burak. *Kitle İletişim Kuramları - Kavramlar, Okullar, Modeller*. İstanbul: İletişim Yayınları, 5., 2021.
- Özkök, Ceren. "Kur'an'da İfk Hadisesi Bağlamında Algı Yönetimi". *Journal of Analytic Divinity*.
- Pazarbaş, Murat. "Kitle İletişiminde Temel Kavramlar 'Co-oryantasyon Modeli'". *Akdeniz İletişim Dergisi* 19 (2013), 127-140.

- Şahin, Belis. "Suskunluk Sarmalının Mahalle Baskısı Örneği Üzerine İncelenmesi", 8.
- Şahin, Harun. "'Sizin Dininiz Size, Benim Dinim Banadır'. (Kur'an: 109/6) Uyumlu Bir Dünya İnşası Bağlamında Kur'an'da Dînî Tolerans Örnekleri". *International journal of Science Culture and Sport* 3/12 (01 Ocak 2015), 547-547.
- Taberi, İbn Cerir et-. *Camiü'l-Beyan an Te'vili Ayi'l Kur'an*. 15 Cilt. Beyrut, 1995.
- Ulutürk, Veli. "Kur'an-ı Kerim'e Göre İnkâr ve İnkâr Amilleri". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1986), 217-233.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. Zehraveyn, 2020.
- Yumlu, Konca. *Kitle İletişim ve Araştırmaları*. İzmir: Nam Basım Ltd, 1994.
- "Asch deneyi". *Vikipedi*, 28 Ekim 2021.
https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Asch_deneyi&oldid=26420689
- "TDK Sözlük Anlamı". Erişim 01 Haziran 2023. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=korku>
- "Türk Dil Kurumu | Sözlük". Erişim 27 Şubat 2023. <https://sozluk.gov.tr/>

